

ROMER – EN SVENSK MINORITET

Seminarium 19-20 augusti 2008

Summering

– Romerna är den enda grupp där det inte finns en upprättad skamgräns. Idag kan man i Sverige inte säga att "jag gillar inte negrer, jag gillar inte judar". Men man kan säga att "jag gillar inte romer", utan att skämmas. Vi kan inte ge upp förrän vi har upprättat en skamgräns!

Så summerade **Maria Leissner**, ordförande i Delegationen för romska frågor, situationen för romer i Sverige. Ett femtiotal generaldirektörer och andra tjänstemän på svenska myndigheter, verk och departement, samt företrädare för romska organisationer träffades under två dagar för att skapa ett ramverk för hur man kan arbeta med romer inom minoritetspolitiken. Samtidigt gav det en möjlighet för deltagarna att skaffa en gedigen kunskapsbas om romers situation.

En rad olika myndigheter runt om i Sverige har kontakt med romer i sin verksamhet, men kunskaperna om romsk kultur och romers villkor i Sverige idag är ofta bristfälliga.

Den status som nationell minoritet som romerna åtnjuter sedan millennieskiftet har ännu inte omsatts fullständigt i praktisk handling inom statsförvaltningen. Romerna, med sin långa historia av utsatthet och marginalisering, möter dagligen diskriminering i samhället på grund av sitt etniska ursprung, från såväl privata som offentliga aktörer.

Integrations- och jämställdhetsminister **Nyamko Sabuni** hälsade välkommen. Under dagen tryckte hon särskilt på det ansvar myndigheterna har att driva frågan om romers rättigheter.

– Idag fungerar det så att myndigheterna väntar på regleringsbrev. Men vi försöker att ge myndigheterna en frihet att agera inom sina ramar och strävar efter att regleringsbrev inte ska vara för detaljerade, sade Nyamko Sabuni.

Hon uppmanade också myndigheterna att ta ansvar för att romernas rättigheter tillgodoses och ge specifika beskrivningar till regeringskansliet på vilket sätt romerna behöver extra resurser.

– Ansvaret vilar i detta fall på myndigheterna.

Maria Leissner berättade kort om delegationen för romska frågor. Beslutet att tillsätta delegationen togs av förra regeringen men effektuerades av sittande regering, så det finns bredast tänkbara politiska stöd. Delegationen har ett allmänt informationsuppdrag och ska lägga fram en utredning som ska vara klar 2009.

– Hela andemeningen är att förbättra för romer. Vi arbetar utifrån ett rättighetsperspektiv. Inte ens i de mest avancerade demokratierna i världen har romerna fått sina rättigheter tillgodosedda, sade Maria Leissner.

– Vi ligger hyfsat till i Sverige, men sommarens debatter i Italien, där premiärministern inte har tvekat att komma med rena antiziganistiska uttalande, är skrämmande. Diskrimineringen är ett gemensamt europeiskt problem. Romerna är ett slags lackmustest för att se hur de mänskliga rättigheterna respekteras i de olika EU-länderna.

Diskrimineringsombudsmannen **Katri Linna** instämde i Maria Leissners beskrivning.

– Vi kan gå tillbaka ett halvt millennium och se att denna tid inte är präglad av samspel mellan romer och myndigheter, utan snarare av utanförskap. Ofta har vi fått höra om romernas ovilja att inordna sig i samhället och deras kulturella särdrag. Men sällan hör man att utanförskapet skulle vara en följd av flera hundra års diskriminering och förföljelse.

1965 tvångsteriliserades fortfarande kvinnor som hörde till "tattarsläkt".

– Det är befängt att tro att bilden är så förändrad mindre än 50 år senare. När vi hör socialvårdens företrädare tala så upplevs det romska nästan alltid som något negativt. Man söker till exempel inte stöd hos den egna familjen för en ungdom på glid, eftersom familjen oftast definieras som själva problemet. Resultatet blir istället ett avståndstagande.

Mycket ligger i det rasbiologiska tänkandet, menar Katri Linna. 1922 var Sverige det första landet i världen att inrätta ett rasbiologiskt institut. Under andra världskriget var Sverige delaktigt i förföljelserna av romer. Alla romer hade inreseförbud till Sverige, något som hävdades först på 50-talet. Uppskattningsvis en halv miljon romer dödades under kriget, romerna gavs trots detta ingen fristad i Sverige.

– Romerna har anledning att vara misstänksamma mot samhällets institutioner. Samhällets syn är fortfarande fast i att man ska akta sig för zigenare. Hur många i det här rummet har inte fått lära sig av sina föräldrar att akta sig för zigenare? När till och med våra närmaste varnar sina barn – då sätter det djupa spår, fortsatte Katri Linna.

Förbudet för romer att gå i skolan levde kvar till 60-talet och har satt djupa spår. Den som inte får gå i skolan har inte en utbildningsnivå som gör en attraktiv på arbetsmarknaden. Det är en segregation som befästs från generation till generation, som också påverkar barnen idag, även om de nu tillåts att gå i skolan.

DO fick i början av 2000-talet ett uppdrag – att ge fler romer upprättelse när de blivit diskriminerade. Vid den tiden kom det inte in mer än i snitt tre anmälningar till DO från romer per år. Det var först när DO började arbeta tillsammans med romer som det blev en förändring. Samarbetet skapade ett förtroende och därigenom större möjligheter för romerna att hävda sina rättigheter.

Det viktigaste instrumentet för att försvara romernas rättigheter är Europarådets ramkonvention för nationella minoriteter. Konventionen antogs av riksdagen år 2000, vilket innebär att den är rättsligt bindande för Sverige och innebär att man erkände fem nationella minoriteter, däribland de svenska romerna.

Statens uppgift är enligt konventionen att vidta åtgärder för att främja full och effektiv jämlikhet för de nationella minoriteterna och majoritetsbefolkningen.

– Det är alltså inte diskriminerande att vidta åtgärder som gynnar jämlikhet med minoriteten, sade **Christina Johnsson**, Raul Wallenbergsinstitutet, jur. dr. och expert på minoritetsrättigheter.

Soraya Post, ledamot i Delegationen för romska frågor, har själv fått erfara den institutionaliserade rasism som funnit – och som fortfarande finns – i Sverige.

– Min lillebror blev tvångsaborterad när min mor var i sjunde månaden, eftersom myndigheterna tyckte att det räckte med att min mor fött två barn. För att få behålla mig och min bror var hon tvungen att sterilisera sig då. Hon var ung då och tänkte inte på allt lidande som det skulle leda till.

Soraya pekar på att många sagt att det saknas kunskap om romer.

– Men vad gör man om man inte har kunskap? Man ordnar utbildningar och det är det er skyldighet att göra. Det talas mycket om dialog. Och vi vill ha en dialog. Men det är faktiskt ni som har kränkt. Därför att det ni som måste starta den dialogen.

Miranda Vuolasranta, vice ordförande för the European Roma and Travellers Forum, har också upplevelser av djup diskriminering från sin barndom.

– Jag var sju år och vi bodde i ett läger utanför Uppsala. Min mor åkte till sjukhuset för att föda mitt femte syskon. Hon födde en dotter, men de tog

genast barnet ifrån mamma. Till min far sa de att mamma måste steriliseras.

– Min mor flydde från sjukhuset och lyckades på så sätt klara sig från att bli tvångssteriliserad. Sen började sökandet efter min lillasyster, som hade placerats i ett fosterhem. I sex månader sökte vi – till slut fann vi henne i Finland och familjen kunde återförenas.

Att myndigheterna är valhänta i frågor som rör nationella minoriteter beror på att det saknas klara direktiv från central nivå om hur bestämmelserna ska tillämpas – det saknas instruktioner från regeringen, från kommunförbundet och från centrala myndigheter.

– De måste instruera, de måste veta vad som ska göras – vad som är diskriminering och vad som är särbehandling. Och vi måste investera i utbildning: utbildning, utbildning, utbildning på alla nivåer. Det räcker inte med att lära romska barn deras modersmål, underströk Miranda Vuolasranta.

– Men för den svenska majoriteten krävs att alla utbildningsstrukturer tar sitt ansvar och bygger in kunskap om romer och diskriminering: i lärarutbildningar, i utbildning av poliser, domare, advokater – alla yrkesgrupper som ansvarar för människors väl i sitt dagliga arbete.

Lena Hammarberg, undervisningsråd på Skolverket, instämde livligt om behovet av utbildningsinsatser. Skolverket gjorde en utredning 1998. Den gjordes om i år och slutsatserna var precis desamma: det behövs stora insatser.

– Både kommuner och staten måste vara delaktiga i de insatserna. Det är exempelvis väldigt få romska barn som går på förskola – där så mycket av grunden till skolgången läggs. Vi måste alltså knyta sådana kontakter med romer så att de kommer till förskolan. I Finland har man lyckats i ett område och fått upp förskoleverksamheten till 90 %, sade hon.

Forum för levande historia är en statlig myndighet, men uppdraget i förhållande till den romska gruppen är att skapa kunskap om en folkgrupp som har drabbats av folkmord.

– Vårt intressefokus är i första hand att etablera kunskap om det folkmord som begåtts mot romer i första hand under Förintelsen, sade **Eskil Frank**, överintendent på Forum för levande historia

Så om det är någon grupp vi ska jämföra med i det här sammanhanget så är det med judar – därför att både romer och judar har utsatts för folkmord.

Men det finns en viktig skillnad mellan dessa två grupper. Judarna fick omedelbar upprättelse efter andra världskrigets slut. Men för den romska

gruppen hände ingenting. Folkmordet på romer erkändes inte förrän i mitten av 80-talet.

En återkommande fråga var vilket ansvar regering respektive myndigheter har när det gäller att driva frågor för att förbättra förhållandena för romer.

Per Thullberg, generaldirektör, Skolverket, menade att myndigheterna självklart har stora möjligheter att ta egna initiativ och självklart känner lojalitet med konventionerna som regeringen tecknat.

– Det är inte det som är det problematiska. Svårigheten är att det krävs extraordinära insatser, som fordrar medverkan av många myndigheter och som sker på regeringens initiativ – ett initiativ som ju regeringen tagit genom att tillsätta Delegationen för romska frågor.

Adrian Marsh, doktor i romsk historia, menade att romernas/resandes/zigenares komplexa historia stulits från dem. Istället har bilden av en exotisk, grupp skapats, en grupp som beskrivs ha ett mystiskt förflutet. Adrian Marsh och andra forskare har därför sedan 1945 inlett ett gigantiskt projekt för att återskapa den verkliga historien, den historia som berövats romerna.

– Behovet att skapa en enhetlig definition har aldrig drivits av romerna själva. Det har istället varit krav från nationalstaterna, från byråkrater som haft behov av enhetliga och enkla definitioner.

– Resande folks historia är ett hot mot de bofasta folken. En del av vår överlevnadsstrategi har varit att resa, att förändra sig, att gömma sig, att fly. Det går stick i stäv mot byråkratiska kriterier, som säger att man måste bli likadan som normerna.

I Sverige är det tydligt, menar Adrian – att vara svensk är inte längre vad det brukade vara, det finns inte längre någon monolitisk identitet. Nu befinner sig nationalstaterna i upplösning och att enbart definiera sig utifrån en viss nationalitet blir mindre intressant. Den här typen av definitioner håller på att falla sönder. Det innebär att mångfalden, det som historiskt sett varit zigenarnas naturliga identitet, istället blir gällande för hela samhället.

Mihal Stankov är systemintegratör på ett elektronikföretag och själv rom. Han berättade om sina erfarenheter och om hur han ser på myndigheternas sätt att hantera romer.

– Det har varit mycket diskussioner om kriminalitet och romer. Det är alltid fokus på det negativa! Därför är kunskap så viktig. Vi är en del av Sveriges historia, det handlar inte bara om att vi är en diskriminerad minoritet.

– Jag tror det finns många fler som har utbildning som är romer, men som inte erkänner sin bakgrund. Men jag är medveten om att det är många som inte går vidare. Jag tror det är många som inte tror på att en utbildning leder till jobb, därför att det är vad historien har lärt oss. Man ger upp innan man ens har börjat.

Det är svårt att försöka vara en förebild för andra.

– Därför är det så oerhört viktigt att satsa på romer som vill ha en högre utbildning, menar Mikael. När jag kom hit på 70-talet skulle vi lära oss svenska och lite om svenska samhället. Idag krävs det mer. Det måste finnas forskarutbildning för romer – och om romer.

En kort film om förföljelsen av romer i Italien visades. Den italienska regeringen diskriminerar och förföljer öppet romer. Berlusconi kallar dem ”ondskans armé”, romerna tvingas att registrera sig och lämna fingeravtryck – och de fascistiska krafterna klappar händerna. Adrian Marsh kommenterade filmen:

– Det här händer inte bara i Italien, utan även i nära grannländer som i Danmark. Också i Storbritannien har läger förstörts. Det finns till och med ett företag som specialiserat sig på att flytta zigenare och som säljer sina tjänster till staten. I Turkiet arresterades nyligen 28 kvinnor och deras läger brändes. Polisen tog kvinnorna till ett fångläger.

Ingrid Schiöler, flyktinghandläggare på Röda Korset, pekade på att det blir alltmer komplicerat för romer att få asyl i Sverige.

– Jag har läst avslag på asylansökningar från romska familjer som berättar en historia om förföljelse, om kriget i Kosovo, hur de flytt till Makedonien och Serbien. Men bilden av skeendena blir förvrängd, för man vågar inte berätta sanningen i hemländerna av rädsla för repressalier. Att mamman blivit våldtagen, att husen blivit nedbrända är därför något man håller tyst om.

– I Sverige finns en kunskap om den sanning som döljer sig bakom tystnaden. Men denna kunskap håller på att falla i glömska i och med den nya asylprocessen som funnits i ungefär två års tid. Nu är det de juridiska ombuden som ska besitta mycket av expertkunskapen. Jag hörde förra veckan att advokaten för en asylsökande familj säga ”det är ingen ide att ni säger det här, för ni får ändå inte stanna”. Så får det inte gå till!

Miranda Vuolasranta berättade vidare om Balkan, om hur EU och den serbiska regeringen kohandlat för att ”lösa zigenarfrågan”.

– Under krigen på Balkan flydde 200 000 romer till andra länder. Deras läger jämnades med marken, där bygger nu majoritetsbefolkningen sina hus. Men de 200 000 romerna har inte fått en fristad i sina nya länder. Tvärtom, Europarådet har förhandlat med den serbiska regeringen och gjort en smutsig överenskommelse: Om Serbien tar tillbaka 100 000 flyktingar så blir det lättare för serber att få visum till EU!

– Serbien har gått med på uppgörelsen och nu förflyttas tusentals romer tillbaka till Serbien. Men där finns inga hus, ingen statlig administration för att ta hand dem! Kvinnor och barn tvingas bo i tält på soptipporna mitt i vintern. Det ”civiliserade Europa” har gjort en ren affärsöverenskommelse för att bli av med romerna.

Charlotta Wickman, politiskt sakkunnig, Integrations- och jämställdhetsdepartementet, berättade om den svenska minoritetspolitiken

– Ibland kommer frågan upp varför vi ska satsa på de nationella minoriteternas språk, när vi har så stora andra grupper, som assyrier? En viktig del av svaret är att det är en del av det svenska kulturarvet. Om de här språken försvinner en del av vårt gemensamma kulturarv, vår gemensamma identitet, sade hon.

Slutligen diskuterades vad som görs och hur myndigheterna nu ska gå vidare?

Det viktigaste beslutet var att få till stånd en kontaktgrupp med en representant för alla myndigheter som bjudits in till det här seminariet. En sådan kontaktgrupp kan ha två funktioner: fungera som en referensgrupp för utredningen som görs av Delegationen för romska frågor och följa upp de synpunkter och förslag som kommit fram under det här seminariet.

Andra åtgärder och förslag är:

- Socialstyrelsen tar fram en handbok för kommunerna om mänskliga rättigheter där man lyfter fram romerna som exempel. Socialstyrelsen visar också på en möjlig modell – ett brukarråd. Socialstyrelsen har skapat ett sådant råd för intresseorganisationer för missbrukare och hemslösa – med goda erfarenheter. Det är en struktur som är fast.
- Flera myndigheter har föreslagit att få till stånd regionala och lokala konferenser av det här slaget.
- Forum för levande historia vill ha en ständig utbildning, framför allt om romernas situation och vad som har påverkat att situationen är som den är.
- Polisen driver idag ett mångfaldsarbete. Det handlar om att ta fram en gemensam värdegrund, en process där alla deltar.

- Högskoleverket kommer att följa upp den här konferensen. Man har redan kontrollerat vad verket publicerat om och på romani. Det visade sig att de har information på romani på webben, men ingen tryckt information på språket. Nu vill man göra en trycksak och där lyfta fram romer som gått igenom en högre utbildning.
- Språkrådet uppmanar alla att inte glömma bort de lokala romska organisationerna och vill gärna se ett fokus på det lokala arbetet.
- Nutek, IFS och ALMI har stöd för dem som har eller vill starta företag och har utländsk bakgrund. Nutek inbjuder också privata och offentliga aktörer som arbetar med rådgivning och kompetensutveckling till blivande och etablerade företagare med utländsk bakgrund att söka medel för att driva projektverksamhet under 2008.
- Folkhälsoinstitutet kartlägger hälsosituationen för alla de fem nationella minoriteterna. Man gör också en kartläggning av vilken forskning det finns inom detta område.
- Ungdomsstyrelsen administrerar en rad statliga bidrag som har relevans för romska grupper, av typen speciella satsningar och statsstöd till nationella minoriteter.
- Kulturrådet har pengar öronmärkta för nationella minoriteter och vill gärna ha ett närmare samarbete med andra myndigheter i den här frågan.

Maria Leissner avslutade med att konstatera att det finns många frågor att följa upp och samarbeta kring. Hur kan vi hantera informationsprodukter och organisera utbildningskonferenser? Hur kan vi skapa ett fastare nätverk, som också inkluderar departementet? Hur kan vi institutionalisera dialogformer med de romska organisationerna?

– Vi hjälper gärna till med kontakter och fungerar som bollplank för hur dialogen ska ske, avslutade Maria Leissner.

Till sist gav hon fyra grundläggande råd för alla som arbetar för integrering av romer:

- Gör riktade satsningar.
- Öronmärkta pengar.
- Anställ romer.
- Skapa en formaliserad dialog.

Lars Tallert/Global Reporting